

Ottlik Géza

BUDA

Medve nagyítása

A szökésével semmire se ment. Megpróbálta, olyan egyszerűen, egyenesen és világosan, mint Petőfi Sándor tette volna: el innen, el! De a senkiföldjéről visszafordult. Tapasztalnia kellett, hogy az ember a rabságot választja. Aztán egy éjszaka arra ébredt, hogy fáj, lüktet az arca, a bal fele teljesen megdagadt, a fél szemével nem is lát tőle.

Nem tud újra elaludni. Orbánc, gondolja, vérmérgezés. Hatévesek voltak, amikor a barátjának váratlanul meghalt az ifjú mamája, egy ilyen, az arcán elkapart kis patanástól, pár nap alatt – de annak se volt ennyire ijesztőre feldagadt az arca. Valószínűleg meg fog halni. De a legnyomasztóbb, legnagyobb félelme az volt, hogy – addig is – mi lesz itt vele ébresztő után?

Schulze van szolgálatban. Hogy tud majd a megkövetelt szörnyű gyorsasággal mosdani, öltözni, végigcsinálni mindent? Szédül, nagyon fáj az arca, hogy tud majd a lábára állni?

Ébresztő, kiugrik az ágyból. A csak-rosszból váratlanul csak-jó lesz. Csupa jó, és rögtön, azon nyomban. Körulsereglik, bámulják, Schulze int a naposnak, hogy kísérje le a kórházba: Nem kell mosdania. Ágyaznia sem. A szomszédai bevetik az ágyát: felöltöztetik: röhögnek az ábrázatán: veregetik a vállát: a kórházban majd megoperálja őt az öreg sebész: aki ért ahhoz, amit csinál. (Ilyen is van, kevés. A drótostót, a légtornász, Petőfi Sándor, a Zimka pék, meg villanyszerelők és Maróczy Géza.) Mi a kő, az emberiség egy másik arcát mutatja?

Nono, barátom, nono: ha elég hangosan üvöltesz, ha elég látványos feltűnést keltesz valamivel, a bajoddal, akkor, mint csöngettyűzésre Pavlov meglékelte hasú kutyáiban a gyomornedvek, „kondicionált reflex”-ként jelentkezik az emberiség gyáva csűrhéjében a beidegzett képmutatás, és Schulze meg Merényiék vadállati parancsuralma mechanikusan átvált civilizált arcot mutatni. Medvével mégis csoda történik. Nem egészen azért, mert észreveszi, hogy érdemes ezt a civil illúziót választani, azaz el lehet fogadni olyasmit, ami hazug képmutatás (akár üres kondicionált reflexként is) – kiszámítható, hogy jobban jársz vele –, hanem a halál csodaszerű beavatkozása miatt.

Szerafini Gyula felvette a sapkáját a sárból, belekarolt. Medve hagyta, és ahogy bandukolt a napossal tovább a kis kórház távoli fényei felé, bejött a képbe a saját halála, amitől a kép kitágult, fellazult, távlatot nyert – mert szerencsésen benne is maradt.

Álmatlan éjszaka, ronda fájdalom, láz – nincs is egészen magánál –, halál? nem halál? – már ettől fellazul belülről. Ha tetszik neki, ha nem, felenged benne a gorcsos ellenállás. Eddig – mióta? csupa tehetetlen tiltakozás volt. A csuklógyakorlatokat, s egyáltalán, a vezényszavakat, erős ösztönös vonakodással hajtotta végre, az ellenszégülés maradék jelzéseivel. Egy nagy ködben, amikor nem volt szükség erre, mert nem látták őt, szinte ki akarta próbálni, hogy milyen rendszeren csuklózni. Hát – könnyebb! Sokkal könnyebb teljesíteni buzgón a parancsokat, akár meghunyászkodó szolgálalkúséggel, akár egyszerű és tiszta alázattal (akár a kettő valamilyen keverékével, ahogy a többiek, java részük: tulajdonképpen fölébe emelkedve a megaláztatás gyalázatának,

amire ő nem volt képes). Hát most, orbánc, szepszis, hidegrázás, halál-nem-halál: ingyenajándéka a véletlennek: elkábult tőle csodásan, és elengedte magát. A kórház kora reggeli folyosóján kész lett volna minden parancsot, vezényszót gondtalanul, azonnal teljesíteni.

Már az északi gyakorlótér szélén, amikor leesett a sapka a fejről (viszketett a tarkója, megvakarta, végül lecsúszott oldalt a sapkája), borzongott, szédült, zsebre dugta mind a két kezét, megállt egy pillanatra, a napos is – Medve már ott elengedte magát. Fél hat volt.

Nem valószínű, de lehet, hogy meghal ő is három nap alatt. Ez ijesztő is, de érdekes is. Ez csupán az ő világban szereplő része lesz, a biztosan elpusztuló, s ettől most el tudta szabadítani magát. Fél hat volt, még sotét éjszaka. November. Köd száll majd le. A fél szeme bedagadva, a másik káprázik, alig lát; de nem is néz semmit; hagyja, hogy karon fogva irányítgassák, vakon; ugyanekkor szinte mellesleg, de sajátságos élességgel belefényképeződik a látvány, fák, táj, ég, föld, kórházi kertajtó, örökre az eszméletébe.

Örökre, mert még harminckét év múlva is panasolja Bébének: „Ahogy a főallét, ezt is csak lefesteni lehet. Vagy megzenésíteni. Megírni nem.”

Van Gogh le tudta rajzolni. Bébé sokszor megnézte – a műgyűjtő szomszédjuké volt ez a rajz. Két óriási fa, a tar ágasbogas koronáik a téli égre nyújtózkodnak, és, persze, önéletrajz mindenestül. Vincent a két fa; fölöttük a kozmosz.

És Ezra Pound is fa volt. Állt mozdulatlan, azt mondja, és fa volt a fák közt, tudva az igazságot azelőtt nem látott dolgokról.

Medve is fa volt az erdő szélén, és számos új dolgot felfogott ő is, ami azelőtt sült bolondság volt az eszének. (Míg az istenek ezt a csodadolgot tenni tudták.) A téli fák ágai beléje nőttek. Majd a torzsuk is, a derekába, olyan érdekességgel a kérgükön, ami jó érdekesség volt.

A betegség véletlen, megeshik veled. De talán nem pusztán esetleges. Ha összeveted mindazt, ami ezzel itt most egybeesett, világos, hogy tőled függetlenül történt. Te magad álmodban sem gondoltál volna erre a lehetőségre. Istenek csodadolga.

„Zufall” – mondja Nietzsche. Ami ebből úgynevezetten „jó”, veheted csodának. De nézzük meg azt is, ami ebből nem „jó”: ez bizony már többféleség, elágazásai vannak, nemcsak ko-inci-dencia, hanem tovább koincidál – összefügg, kiegészül, a „Zufall”-sága is kérdéssé válhat. (Nem: te vagy, egyszerűen? A létezésed nem-véletlensége? Titkos összefüggés minden esetleges közt?)

A betegség nem úgynevezetten „jó”. De például, aki volt valaha csecsemő, vissza-kerül vele az anyja olébe, kialhatja magát végre, kap enni-inni, kiszolgálják, heverhet nyugton. Annyit alhat megint, amennyi alvás kell neki. Visszamerül a született kivált-ságaiba. Király és titok. Gyengédség veszi körül és szolgálat.

És ha csak lagymatag, tessék-lássék módra is; és ha álszent, beidegzett képmutatásból is; annyi baj legyen: jelzést kaptál az eredeti egyedülálló helyzetéről. Helyrebillen a világ: körülötted kering megint.

Az embernek cseléd kell és nem parancsnok.

Mindenkinek, a gyengének is, az erősnek is.

A többi ember részéről.

Születésed pillanatától fogva, és mindvégig is, segítségre van szükséged. Segítségre, mégpedig az élethez.

Máshoz talán nem. Talán nem okvetlenül. A tiszta létedhez nem. A halálhoz biztosan nem.

(Azonban nem jut mindenkinek cseléd, sőt, az a törekvésünk, hogy senkinek se jusson. Nem lehet a dolgot megoldani, gondoljuk.)

Pedig miért ne lehetne? Évezredek óta megoldja minden anya. Senki se legyen cseléd? Efelé haladunk? Ez katasztrófába vezet. A megoldás, hogy mindenki legyen cseléd. Senki parancsnok.)

Szolgálat? Igen, szolgálj a másik embert, aki az orrod előtt áll, kivált, ha a cseléded – de soha az emberiséget. Nézőként belepottyantál szereplőnek az ingyenmozidba, a többi, hozzád hasonlónak feltételezett ember közé. Nem az ő szolgálatukra születél, tény. Néző-szereplő amalgámnak, itt a segítségükre van szükséged az élethez, tény. Az élethez, igen, máshoz nem okvetlenül. A halálhoz nem. Halál van, ez a helyzet.

Nem, éppen nem ez a helyzet. Álljunk meg. Itt most megállunk. Fél hat. Éppenséggel az a helyzet, hogy nincs halál, csak a szereplő részednek. Mozdulatlanság van. Fák vannak.

Fél hat. Lement a hold. Vagy fel se jött. Még sokáig éjszaka lesz. Mennek keresztben átvágyva a messzi kis fények felé. Medve tapos a tócsákba, sárban tocsog a lába, nem törődik a bakancsával, pedig kifűződött az egyik, érzi, ez mindig nagyon idegesítette volna, de oda se néz, bánja a fene. Eldurvult. Kikapcsolta a sokféle kényességét, ez jó eldurulás.

„Ne babráld!” – szól rá Szerafini, a kísézője, mert az arcához nyúlt. – „Medve!”

Most neve is van. Máskor csak „Te!” vagy „Hé!” A külső fasor fölött már kod ul. A fél szemével, hidegrázósan, alig látva, mégis élesebb minden. A látvány több lett, sokkal több, túl sokkal is, vagy mi? Valahogy leverte a sapkáját, leesik, meg se fordul, a napos felszedi neki, és a fejébe nyomja. Sáros lett? Vizes lett? Medve, ahogy újra megvakarja a tarkóját a füle mögött – viszket –, most nem löki le, csak előrébb tolja a sapkáját, és érzi a forró homlokán a nedvességet. Sáros? Véres? Verejtékes? Mindegy. Ez jó, ez az újfajta eldurulás. Érdekes, ez jó – nem kell törődnie a becses homlokával, se sárral, se vérrel. Ki hitte volna? Nagyanya értené. El kell majd mondani Veronikának is, csak hogy tudja.

A kis operáció azonban fájt. Úgy tett, mintha nem bánná. Verne Gyula nyomán. A pokrócozás nem fájt neki, talán ügyetlenül csapkodták, a pokróc vastag volt, ám lehet, hogy fájt volna, ha figyel rá. Csakhogy olyan heves – és sokféle – indulat kavargott benne – rémület, döbbenet, undor, tehetetlen, zavaros harag, félelem és egyértelmű vadállati düh –, hogy nem ért rá odafigyelni, és egyáltalán nem érezte az ütlegeket. Gondolatban talán jajveszékelt (ahogy leírja magáról), de ott az ágyban (Bébé tanuskódása szerint) meg se nyikkant. Ez nem férfias bátorság volt, ahogy szerencséjére félreértették, sokkal inkább a hisztérikus düh fojtotta belé a szót. Amikor a műtőasztalon az orvos ezredes felvágta az arcát, az fájt.

Az étersugaras fagyasztás jó szagú volt, de annyit se ért, mint a szenteltvíz. Ezt azonnal tapasztalhatta, gorombán. (Ambár talán morfium és ópium se tudta volna őt olyan jól érzésteleníteni, mint ott fent a hálóteremben az emberiség iránta kimutatott érzelmei.) Átyim tiszthelyettes, az egészségügyi altiszt, fogta a fejét két kézzel. Az orvos ezredes olyan valódi hangon mondta neki, hogy maradjon mozdulatlan, hogy elhitte. Fájt a vágás, fájt a vacakolás az arcával, fájt a sok tamponbegyömöszölés, sokáig tartott (neki), de nyekkenés nélkül tűrte. Jót akar az öreg, ezt zokszó nélkül, férfiasan kell elviselni: jó, elfogadta, mert Verne Gyula is ezt mondta volna, és Verne Gyulától majd-

nem mindent elfogadott, holott máshonnét semmi efféle maszlagot. Hát végül megdicsérték.

Utána, ahogy indult volna kifelé, hirtelen elsötétedett vele a világ, és a úszthelyettes, aki gyorsan elkapta őt estében, úgy vitte vissza ölbe fogva, szinte érezhetően nem, mint egy gyereket, hanem mint egy súlyosan sebesült bajtársát a tűzvonalban. (Átyim Dénes, csakugyan, öt éve még az olasz fronton volt szanitéc.) Tudták jól, még az ápoló is, aki a műszereket adogatta, a hólyag Pinczinger is tudta, hogy a kicsi T betű alakú vágás – tulajdonképpen érzéstelenítés nélkül – kutyául fájdalmas művelet, s végül aztán hosszú is volt neki, hosszú rossz – de hogy még hosszabb jó lesz belőle, azt Medve maga sem tudta.

Szalmazsák helyett matracos ágy, megvetve. Kap csillapítót. Érzi a sebet. Enyhül. És mennyi géz – gondolja. Hófehér, vadonatúj nagy tekercsek. Puha, finom a fogásuk. Hát, nem sajnálták tőle. Meg kell adni. Kívülre, mikor már teljesen be volt kötözve, pusztán az egésznek turbánszerű megerősítéséhez, megfelelt volna géz helyett akármi, tépés, vászonszalag. Az is volt ott nekik, látta. (Semmit nem nézett, és mindent látott.) Anyjának volt mindig a fürdőszobai szekrénykében egy kis steril gézkötege, Budán. Ők takarékosan bántak vele, ragtapasszal erősítették inkább a sebre, ha kellett. Leukoplaszt, gondolta. Hintőpor, sárga. Vatta. Jódtinktúra. Csipesz. Volt. Otthoni fürdőszoba. (Volt? Van?) Átyim pazarolt, a kötözésnél mindennap a régít mind kidobta. És milyen ügyesen tekerte, hurkolta – akár egy drótosztót –, hogy a szája és a fél szeme szabadon maradjon, a sok patyolatos gézpólyát a fejére. Érdekes, ez tudott valamit csinálni. Pedig ugyanolyan altiszt volt máskülönben, mint Schulze vagy Bognár (a halma öntelt, biztos tudatában). A sok géz tartott jól, másnapra se lazult meg. De a középső részét még lehetett volna használni, tiszta maradt, hófehér, gondolta Medve. Az öreg a hosszú-hosszú tampont mindig egy mozdulattal tépte ki az arcából: jól megfogta a csipeszével, s olyan hirtelenséggel, hogy az embernek felszisszenni is alig volt ideje. Ez kétségtelenül durvulás volt, és Medve feljegyezte magában megint, hogy a durvaság lehet jó – ahogy az ő eldurvulása is az volt (mikor Szerafinivel lépegetett az éjszakában).

Akkor leesett a sapkája; lóg a cipőfűzője, rajta tapos, sáros, véres a homloka; nem törődött vele: most fáj a sebe, hadd fájjon, gondolta, az a dolga. Ez az ő sebe, saját drágalátos ábrázata, neki fáj, nem a félszázadának, szakaszának, rajának. Hevert kényelmesen a matracos úszta ágyban, ahogy azt hitte, már sohasem fog. Elnyújtózhatott, el-elalhatott fényes nappal. Felébredt, beszélgettek, olvasott. A negyedéves Rupp Eperjesről mesélt, a szülőházáról a főutcában, nagyra volt a várossal, piactérrel, a házukat le is rajzolta. Majvald néni behozta a vacsorát, és bent maradt, pletykálgodni Deák Ferencről, Vilmos császárról vadászaton, Herman Ottórol. Voltak gyerekkönyvek, Pinczinger hozott Vernéket, a Servadac Hectort Medve ugyan olvasta – megvolt neki franciául, Veronikának fordította és mesélte valaha ősrégen téli estéken át –, de most megtartotta, hogy a képeket végignézegesse.

„Itt a névjegyem!” – ez a kihívási jelenet állt az első képen. Éppen déltájt, a kis előfok csúcsa mellett történt, az algíri partnak Mostagenem és Tenez közötti részén, körülbelül három kilométernyire a Seliff torkolatától. A második metszeten Servadac kapitányt két tisztársa hallgatja végig, már Mostagenem egy meredek utcakanyarjában. A kis kikötő-erőd-városnak ez időtt tizenötezer lakosa volt, köztük háromezer francia.

Medve volt ugyan Fiume mellett kis tengerparti városban, amire nem emlékezett, hanem emlékezett az Eperjeshez közeli hegyi falucskára, ahol kétszer is nyaraltak,

anyjával, Veronikával és nagyanyjával. Fűrésztelep volt, most szálloda, étterem, kurzalon, vízgyógyintézet, posta-távíró, jelmezes Anna-bálon is részt vett, elmondta, császfogaton. (Hát oda se mehetsz most, Medve, ahogy én se Eperjesre – mondta Rupp.)

Halkan beszélt, mint itt mindnyájan: fennhangon, de csak olyan hangosan, ahogy szobában a civilek beszélnek. Itt senki sem kiabált, csönd volt. Kint is csönd volt. Reggelit hoztak Medvének tálcan, hordták neki a hőmérőt, könyveket, heverészhett a matracos ágyában kényelmesen, ahogyan azt hitte – igen, azt gondolta –, hogy már soha többé nem fog. Fűtöttek, takarítottak, megcsinálták az ágyát, mialatt kötözésem ment. Pinczinger, Majvald néni, Átyim, az orvos ezredes: nagyjából rendben volt, nem voltak parancsnokok: de Medvének cselédjei sem: úgy, ahogy Veronika volt, hogy ő is összetartozzon vele. Attól messze voltak. Pedig ott kezdődik a cseléd, ami az embernek kell. Veronikánál. Takarítás, kiszolgálás: jó, ez kell: és mégis: semmi. Kettejük összetartozása: minden.

Bevonulásakor egy éjszakát töltött anyjával a helybeli Strucc Szállóban. Utoljára matracos ágyban. Végig tudta gondolni a saját dolgait. Ez volt szeptember másodikán. A nyáron Hévíz. Váratlanul jó lett. Délután a zenekari esztrádon játszottak. Összeismerkedett a cigányzenészekkel. Hagyták, hogy ott üljon mellettük. Még régebbi évszakba vitte vissza most a Servadac Hector-könyv második képe. Alacsony kőfal sarkánál tárgyalnak, hárman, jobbról boltíves kapuféle, balról pár lépcsőfok és girbegörbe szűk utcácska vezet fölfelé a városba.

Egy-két járókelő, üzlet, kávéház látszik. Medve elolvasta Verne szövegét, ezúttal magyarul: Servadac kapitány, szolgájától követve, Mostagenem felé irányzta a gyeplőt. Fél egyre járt, mikor a két lovas átkelt a Seliff folyó rögtönzött hídján, melyet az utászok vertek rajta. S három negyedét ütött kettőre, mikor lovaik, tajtéktól fehéren, bevágtattak a mascarai kapun, a város erődített körfalának öt bejárata egyikén.

Mostagenem az orani kerület egyik főhelye volt, s most egyúttal katonai főhadiszállás. Nevezetes iparoshely, ahol drága szövetek, szőnyegek, bőr iparcikkek készültek, és a pékmesterség is nagyban folyt. Servadac kapitány, amint a városba ért, a matmore-i hadiszállásra sietett. Ott azonnal egy 2. vadászszázaléj-beli őrnagyot s a 7. tüzérszázad kapitányát kereste föl; barátait, kikre számíthatni vélt. Párbajához kérte fel őket segédül.

A piquet miatt most már emlékezett Medve pontosan azokra a mérhetetlen messzeségbe vesző estékre Veronikával. Ugyanis Hector Servadac barátai, miután az ellenfele, Timacseff gróf segédeivel mindent elintéztek – az előkelő orosz, aki a cár hadsegéde volt, elfogadta a kardot, ezt a katonafegyvert; a találkozássra a másnapot, január elsejét, és reggeli kilenc órát tűztek ki, a part egy meredek pontján –, miután ezt közölték a barátjukkal, s az mindennel a legteljesebben meg volt elégedve, katonásan kezet szorítottak vele, s a Zulma kávéházba mentek egy játszma „piquet”-re.

Medve nem tudta, se Veronika, hogy mi a csudát játszhattak ezek ott. A piquet harminckét lapos francia kártyajáték volt, a szótárja azonban valami egészen mást mondott. Anyja aztán megmutatta neki, hogy kell játszani, sőt Medve olyan jól megtanulta, hogy ezen a nyáron már – Hévízfürdön – kettesben pikézett anyjával esténként.

Volt neki, sok-sok magyar mellett, még egy másik francia Vernéje: L'Archipel en Feu című. (Neki mulatság volt fordítani, mesélni.) De a fene tudja, Veronnak kellett-e már a Servadac is? Ezer más dolga lett volna talán. Medve szünetet tartott vele, hátha unja is. „Megyek korcsolyázni!” – másnap. Akkor harmadnap, Veron (mutatja a képet, ahol a meredek utca sarkán Hector tisztársai tanácskoznak): „De hol vagyon a kapi-

tány?” „Hát itt vagyon. Ő a harmadik. Olvassuk tovább?” – Varnivalója Veronnak mindig volt, behozott stoppolni egy csomó harisnyát, beült velük a nagy fotelbe, Medve és Servadac mellé, az állólámpa ernyője alá. Kívül maradt a január. Veron rakott a tűzre, visszault a lámpafénybe. Utaztak tovább, a Földközi-tenger napsugaras ege alatt, az Atlasz-hegységen át, ki gyalog, ki jó arab lován, ki a kétárbocos goélette-jén, keresztül a világon, még az Ūrön is által.

Medvének visszahozta a kórház Verne-könyve a hajdani otthoni – mérhetetlen messzeségbe iramodott – januári estéiket. A saját dolgai kezdtek körülvenni újra. Az eperjesi piactér és főutca szép régi stílusú épületeit is látta már valamire, ismerősen hangzottak. Az ő csodálatos kis tátrai fürdőhelyükről száz meg száz részlet jutott az eszébe – a pisztrángos hegyi patakok kis zuhogói, megannyi miniatűr vízesés, erdei számócát szedtek Veronikával, a nagyanyjával közös multságuk volt a hidegvíz-kúrájuk, a hoteljükben ott volt, a második nyáron, a nemzet csalóánya, s az étteremben elég jól összebarátkozott Medvével, a sétány-ösvények a hatalmas, sűrű fenyőerdőkben, s a kánikulai napokon a mindennél jólesőbb, elmondhatatlan jó íze a tiszta hegyi patakok vizének.

Mindez, s több más is, Medve saját holmija volt, amit most végig tudott gondolni újra, hogy hogy is volt. Azonban a kórházba kerülése ostoba véletlenjének nagyobbik csodája az volt, hogy szaporítani tudta a saját dolgaít, holmiját, itt és most, mondhatnánk jelen idejű szerzeményekkel. Az első három nap kapta – Szerafini Gyulával az északi gyakorlótéren át – az újfajta, jó (nemtörődöm) eldurvulást; a saját halálával való fellazulását; a képmutató civilizáltság illúziójának (hasznos) elfogadhatóságát; sok gézt, kis sebet, sok oldalról Verne Gyulát: három nap múlva a negyedévest és Kappéter Zénót kitették; magára maradt a tágas négyágyas szobában. A régi, felújított saját dolgain kívül ami újat, eddig nem ismertet eme három nap alatt összeszedett, már ez is a sajátjává vált. Rakta össze belőlük élete anyagát, építette tovább, ahogy régen. Hogy hogy is volt, milyen volt, ami vele és körülötte történt, itt most végig tudta gondolni már másnap. Harmadnap újra. Ehhez ráérő idő kellett: unalom vagy semmittevés. Ami a századnál volt vele – és körülötte – „Feküdj! Föl! Feküdj!” – bele a sárba: az is érdekes volt, mindenesetre új és eddig nem ismert: de sosem ért rá sajátjaként végiggondolni másnap. Van, amit abból csak húsz-harminc év múlva ért rá végiggondolni, hogy is volt? – hogy megpróbálja leírni a festő barátjának.

Semmiképpen nem tudta leírni azt a két napot, amikor egyedül feküdt a négyágyas kórházi szobában. Még fájta a sebe. „Fáj?” – kérdezte búcsúzásakor az évfolyamtársa. – „Nem” – mondta Medve. Fáj, de Kappéternek ehhez semmi köze. A saját holmija. Ha kedve van fájni, fájjon.

Más ügysem történt, reggeltől estig, estétől reggelig. Hómérő, kötés, étkezések: köztük végtelen hosszú üres órák, egymagában. Hevert a jó ágyban, és medítált? kontemplált? tűnődött valami fölött? Úgy emlékszik, hogy semmit sem csinált, nem is gondolkozott semmin: és ez a tétlen heverés úgy tele volt sűrű tartalommal, hogy Medve egy egész korszakként, élete egyik gazdag korszakaként könyvelte el.

Pedig ezt a sokféle tartalmat semmi kézzelfogható, semmi megjegyezhető mozzanat nem különböztette meg. Ismerte már a kórház szélcsöndes, alig rezzenő életét, ismerte a reggeleket, délelőttöket, alkonyatokat, ismerte magányát bennük. A napszakokon belül az egyforma órák teljesen egyforma pillanatai, észre kellett vennie, rendszerint teljesen más arculattal (moziképpel, tartalommal) tértek vissza. A leszálló este valamelyik percében mindig idehallatszott egy távoli rövid vonatfüttyülés. Állomáshoz köze-

ledik a vonat, de nem fog megállni, gondolta Medve először. A Kálvária-dombról látta egyszer a síneket. Mikor ér Budapestre? Soha, mert másfelé ment. Anyjával reggelig dőcögött a vonatja. Az utolsó látogatása rossz volt nagyon, ő rontotta el...

Másnap, tegnapelőtt, az esti vonatfűtty behozta egy balatonföldvári kertben kiásott kukacait, gilisztáit. Horgászáshoz. Közel laktak a vasúthoz. Nagyanyját nem zavarta a zaj, őt se, anyját igen. Horgászásuk nem sikerült. A mólón egy csósz vagy ör el akarta venni a horgászbotját. Megkapta a magáét Veronikától. A borult ég alatt a Balaton úgy fénylett, mint az ólom.

A tegnapi vonatfűtty – semmi gilisztát – a Koronaherceg utcát, sőt a Ferenciek templomát (belülről) idézte fel. Ez megint az anyja volt. Az orvos ezredes tegnap el kérte a lakcímüket, és írt az anyjának. Medve félt, hogy az asszony le fog rohanni.

A ma esti vonatfűttyben mi volt? Télies faágak.

Semmi más. Nem a kórház kertjéből valók. Főállé? Országút?

Kint a folyosó is, ha ment vizelni vagy jött vissza, mindig más volt. Mikor az innenső szakaszát, a bejárattól a szobáig, először látta – éjszaka, Szerafinivel érkezve –, erre jól emlékezett, az arculatára, hogy milyen volt. Azóta soha többé fel nem tudta ismerni. Mi volt akkor másképp itt, tanakodott. Semmi. Jobbra ablakok a kertre, balra a betegszobák ajtajai, és ugyanaz minden egyéb. Medvét bosszantotta, hogy a folyosószakasz legelső képéből, amire tisztán emlékezett, semmit sem tud megtalálni a vele fizikailag azonos mostaniakban. (Holott ezek – az egymás között eltérő arculatuk, közérzetük, hangulatuk egyszerű levonásával – mindig felismerhetően ugyanaz a folyosórészlet voltak.)

Medve azt gondolta, hogy ő – az orra tövében örökre megmaradó kicsike, T betű alakú forradással – azért ugyanaz, aki volt. Ámde sokára, tőle merőben szokatlanul, túl gyorsan döntött egyszer. Anyjától jött egy távirat (válasz fizetve) az orvos levelére – hogy jöjjön-e, jöhet-e a szerda reggeli gyorsal? „Semmi esetre se!” – vágta rá Medve.

Rendszerint kétszer is meggondolta máskor az ilyesmit. Az orvos ezredes kissé csodálkozott: „Hát ne jöjjön?”, aztán belenyugodott. Nagy utazás, fárasztó. Tényleg fölösleges. Hozzáírta a fiú válaszsürgönyéhez: „A növendék gyógyult. Hamarosan bevonul századához. Ahol karácsonyig már nincs szülői látogatás.”

A növendék azonban nem megkímélni akarta édesanyját az utazástól, csupán nem kívánt most, semmi esetre sem kívánt most találkozni vele.

•

Medvének ez az asszony volt a mindene. Hogy nagy kincs-e vagy sem – ezt nem lehetett tudni, mert rajta kívül nem volt semmije. Medve mindig elmondta neki, amit tudnia kellett róla. Megosztotta vele. Ettől vált a sajátjává. Lehetett jelentéktelen apróság, bizonytalan tény, pontatlanul közölhető érzés, akármi: nem a tárgya, tartalma kellett annak, amit elmondott, hanem ez az anyjával való megosztása az akárminek. Kellott Medve életéhez, hogy tudjon róla, pont ez az asszony.

Rajta kívül, igaz, ott volt Medve nagyanyja és a régi szárazdajkája, még két nő. Biana kevesebb szóból is megértené, Veronika alighanem sok szóból se lenne hajlandó megérteni, amit az anyjának most el kell mondania – az újfajta, jó eldurvulásáról önmaga iránt. De még ne jöjjön, mert még végig kell gondolnia újra.

Erről tudnia kell, mert ez más, ez ő maga, nem amit a világ csinált vele. Hogy elhurcolták gályarabnak, arról már tisztázódott, hogy közölhetetlen, semmi módon

nem lehet tudatni az anyjával. (Se senkivel. Még nagyjából sem: amellet, hogy nem is gályarabok: gondolhatják mások; valamivel jobb lenne annak lenni: tudják ők.)

Medve kiszámította, hogy anyját ismeri a legjobban az összes többi – hipotetikus – ember közül. Mikor belekerült, még csak részlegesen, az ingyenmoziba, ez az asszony volt a legelső (a többi szereplő közül), aki a segítségére jött. Szoptatta őt rendszeresen. Éhségét, szomjúságát elmúlászta. Ha Medve hívta, jött. Aztán már nem is kellett szólnia, jött. Medve ismerte: előbb ráismert, aztán kiismerte, megismerte, végül bár-mikor felismerte, hogy ez ő, nem más: nemcsak az arcáról, ruhájáról: hanem a szagáról, ízéről, tapintásáról, egyetlen szusszanásáról vagy már a léptei hangjáról, ha jött befelé: tudta, hogy ez az a bizonyos segítséget hozó valami, amire az embernek szüksége van. Feltehetően a többi ember közül való, és feltehetően mindig ugyanaz, mert a róla tapasztalt tulajdonságok (határozatlan) ismerőségéből egy határozott valamilyenség tevődik össze. Ami ugyanaz mindig. Anya. (Szokták mondani.) Jelölje nagy *A* betűvel? Ámde ez a valamilyenség csak neki határozott, csak ő tudja, hogy milyen. Legyen *A* az észlelhető tulajdonságokból álló valami, s a csak neki ismerős valamilyenséget inkább például Alfának különböztesse meg és jelölje.

Az Alfa, szemben az *A*-val, viszonylag stabil. Fokról fokra kitűnt, hogy a tapasztalati tulajdonságok mélyén is vannak nem fizikai ismertetőjelek. Például: 1. az *A* nevetésében rejlő jellegzetesség – „derű”? „némi hetykeség”? (mindegy, micsoda, olyan, amit *A* a nevetésével tudott közölni) –, ez akkor is benne maradt az Alfában, ha egyáltalán nem nevetett. Vagy: 2. a hanghordozásából a hangja ismerős árnyalását, ahogy néha váratlanul mélyebbről jött, az Alfa akkor is tartalmazta, amikor egy szót sem szólt – aludt Medve mellett az ágyban. Mindehhez apránként hozzátevéődtek a viselkedésének, magatartásának újabb (tapasztalati) jegyei – jók? még mindig segítséget hozók, vagy már nem? Rosszak vagy semlegesek, közömbösek? Akármilyenek, az Alfát egészítik ki, és ez, anyja lényének határozott milyensége volt (nem az arca, hangja, ruhája), amit tulajdonképpen ismert. Sose az arcvonásait fedd, haját, szeme színét, hanem (egyenesen) a lényét. Ezt ismerted igazán, ehhez szaladtál mindennel, közölni, megosztani vele a dolgokat, hogy élet legyen belőlük.

Valamikor megtanultál egyedül vécére menni...

(Medve itt engem aposztrofált megint. Jó. „Csupa túlzás” – írtam a margóra. „Gyereksegek csak. Élet? Hétévesen futsz mindennel anyádhoz, mesélni...” – Nem olvastam tovább. Sok. Hosszú. És gyerekdolgoz túlnagyításban.)

De változott az ábra. Márta meghalt '79-ben, és mentek az évek. Hát olvastam mégis tovább, és fölébe írtam (keresztbe a margón):

„Hétévesen futsz mindennel anyádhoz. Mesélni, hogy mi van? Különben nincs belőle élet.”

„Hetvenévesen változatlanul ez a helyzet, Bébé. Ha nincs kihez szaladnod mesélni mindent, élet bajosan lesz abból, ami van.”

(Nyertél. Hát lássuk a túlnagyítást:)

Valamikor megtanultál egyedül vécére menni. Hogy pontosan mikor, arra nem emlékszel. De biztos, hogy valamikor. Véget ért a hosszú-hosszú éjjeliedény-korszak. Nagy könnyebbség volt.

Erre emlékszik az ember, hogy könnyebbség volt. Emlékszik a lakásuk fürdőszobájára, vécéjére, amin eleinte még túl széles volt neki az ulóke, de két kézzel megtá-

maszkodva kétoldalt, le tudott ülni rá. Állva vizelni már előbb megtanult. Ez nem volt probléma a végében. (Felhajtottad az ülés deszkáját, és simán beletaláltál a csészébe.) Nehezebben és később tanulta meg levágni a lába körmeit.

A körömnyírást anyja kezdte el vele. Csak annál jobban nőttek. Most már egész életében nyirbálhatja a húsz körmét. El sem kellett volna kezdeni egyáltalán, gondolta. (Fent hagyta a körömmollóját – és a fogkefét is – a hálóteremben. Ott soha nem volt tíz szabad perce, még öt se. Itt most ráérne körmöt nyírni.) Rá kellett volna hagyni a természetre a körmököt. Csináljon velük, amit akar. Akármire teremtette őket, tény, hogy ollót nem teremtett hozzájuk. Most már a haláláig a körömvágás lesz élettörténetének egyik végighúzódó szála. Ahogy a nem kellemes pólyaidőszak domináns vizelet-széklet témája is megmarad, félős, hogy örökre. Jóllehet, valljuk meg, gondolta ráérősen, anyja a segítségére jött már akkor; aztán, az éjjeliedényre való berendezkedés pedig biztosan nagy könnyebbség volt. S még nagyobb, amire már emlékszik, egyedül járni a végére, nem vesződni többé az éjjelivel. Most itt hasonlóan könnyebbséggel járó változás, új éra kezdődött vele. Nem kellett többé vesződni némely gondjával. A saját használatára elnevezte új durvalelkűségnek.

Medve tudta, hogy mit értsen alatta, azonban másnak megtévesztő lehet ez a kifejezés. (Először is, az új nemtörődömsége csupán az ő aprólékos gondosságához képest, a velcsületett precizségéhez képest volt durvának mondható. Másfelől pedig, amit feladott, annak egy része fölösleges kényesség, finnyasság volt úgyis.) Legyen érdeség? Végig kell gondolnia újra, anyja számára, hogy is volt, miből állt, hogy is van ez?

Ismétlés nélkül sok minden nincs is. Gondolatok, érzelmek nyom nélkül elröppennek (és ezt nem kell hagyni, mondta Galánffy Jani anyai nagybátyja). Ez lelked gazdag tápláléka lesz. Jó. Gondolatot megismételhetsz, de az érzésedet hogyan ne hagyj nyom nélkül elröppenni, Feri bácsi?

Nehezebb? Könnyebb? Megy az. Vissza kell fordulni magadban a dolgokhoz. Hogy is volt? Számba venni, jól megnézni újra, gondosan és folytatólagosan, s a legjobb csak mélyen magadba szállni, ügyelve, hogy semmire se gondolj lehetőleg, csak állj meg mozdulatlanul, mint fa az erdőn. Meg kell fognod valahogyan a dolgot, ember, és ha az értelmekkel ez lehetetlennek bizonyul, hát próbáld nagyobbal, az egész valóddal. Amivel létezni kezdteél.

Ha fa vagyok az erdőn, gondolta Medve, akkor az érdeség a törzsömön, a kérge-men: jó durvaság. Állok mozdulatlanul a fák közt, tudva az igazat azelőtt nem látott dolgokról.

Egy: A civilizáció illúzió. Ám fenn kell tartani. Olykor ezt mímeli a többi ember (gyáva csürhéje), és hasznot húzhatsz belőle (nem feledve, hogy betanult képmutatás).

Kettő: Amit sült bolondságnak tartottál volna, megérted az istenek csodadolgát: hogy ahonnét semmi módon nincs szabadulás, kiszabadít egy Zufall, a léggombbé dagadt fél arcod ostoba véletlensége.

Három: Kapni kell néhány hosszú, unalmas délutánt, hogy folytathasd abbahagyott életedet. (S ha az a szándékos, hogy folytatod, e célból érdemes elfogadni a hazug civilizációjuk illúzióját.)

Egy régebbi növendéktársuk bizonyára nem kapta meg ezt a pár napot. (De megkapta. Csak hogy ő orosz lélek volt, azt mondja. Medve nem az. És, orosz, nem orosz. René nem tudott eldurvulni se saját becses tagjai iránt, se egyáltalán. Medve igen. És Renének nem volt – egyensúlynak – Veronikája, hogy helyette továbbra is féltse minden porcikáját.)

Négy: A legnagyobb nyereség, a jó lelki eldurvulás, nehezen lesz közölhető, gondolta. Nem kell törődnie, vesződnie, nyüglődnie, emésztődnie, bajlódnia többféle dologgal. Leesett a sapkád a fejedről, lóg a cipőmadzagod, sáros vagy véres a homlokod? Nem idegesít.

A fent hagyott körömmöllöd, fogkeféd? Ott egye meg őket a fene. Szerafmi? Az se idegesít. Akar valamit, oda se hallgatsz. Azonban az „új durvalelkűség” nem jó szó: anyjának mást jelentene. Végül is van egy jó, pontos, itteni szava, de hát az végképp nem használható. „Mindenki le van szarva.” Még ez a szó fedi legjobban, hogy mi az új helyzet. Korántsem a trágársága miatt: fellélegzés van benne. Az ember megkonnyebbül.

Jó volna megtartani. Kellene, hogy később is tudja. Továbbra is meglegyen neki. (A századnál. Nem valószínű.) Hogy meglegyen neki, ehhez kellene valahogy megosztania az anyjával. Nem lehet sehogy.

Pedig az ingyenmozinak ez az előnyös változása ezúttal több. Ez ő maga, a néző, a változás őbenne van. Attól fogva, hogy kitűnt, a saját halála is le van szarva, a látása, nézőszöge más lett. Csak egy kicsit más, de más. A világot felvevő berendezése módosult, mondjuk. Bővült, tágult? Szűkült, lazult? Új lencsével új távlatot kapott? Tény, hogy menedékteret nyert, terecskét, kicsit: de itt minden kicsi sok. Több: és ha egy kicsivel is több, akkor több az egész ingyenmozinál.

Renével egészen biztos, hogy meg tudták volna ezt beszélni. Anyjával biztos, hogy nem.

(Nagyanyjának karácsonykor elmondta. Érdekelte, mit tud Bianka felhozni ellene, amikor ez ellen semmit nem lehet felhozni. Mivel csúnya szót nem lehetett kiejteni előtte, félrevonult vele a szobájába. „Tudod, nagymama” – mondta, vagy inkább mesélte neki: – „Mindenki le van szarva.”

„Én is?” – kérdezte Bianka érdeklődéssel. Erre kíváncsi volt.

Medve kicsit hátrahőkölt. Rázta a fejét – nem, nem.

„Akkor nem mindenki. Fontold meg! Mert akkor feleannyit se ér a dolog, kisfiam.”

Igaz. Megölelte nagyanyját. „Hát ezt jól elrontottad nekem, drágám” – [gondolta].

Jól és egy csapásra, gyorsabban talán René se tudta volna. Mármint elrontani és egyben helyretenni a dolgot.)

Bianka nem faggatta őt az intézetről, de hallotta, amiket szükséztlenül az anyjának felvetett. – Csak talán van már köztük barátod? – „Nincs.” – Aki melletted ül, azt mondtad, az egy jó modorú, szelíd, csöndes fiú? – „Az.” – Hogy is hívják? – „Fáy.” – Régóta padszomszédod, nem? – „Régóta.” – Hát vele biztosan összebarátkoztál már egy kicsit? – „Vele nem.”

Bianka itt felállt és közbeszólt, kivételesen: Medve anyjának mondta: – „Nézd, vele nem, van ez úgy. Lehet ez a Fáy a legszerényebb, legjólneveltebb fiú, és az embernek mégsem ő kell. Kicsike barátságot is inkább mással kötsz, nem igaz?” – és kivitte Medvét a konyhába. Veronika rétestésztaát gyúrt, nyújtott, terített szét művészien, büszke volt a rétesére, joggal. Biankának pedig itt kint is állt egy karosszéke.

A szabadsága után, január végén anyja megint eljött érte, hogy hazavigye, ha akar. Medve karácsony alatt ugyan semmit nem mondott neki az intézetről, csak (szinte meggyőződés nélküli) udvarias egyszavas válaszokat: Milyen? „Rossz.” – Nagyon rossz? „Nagyon.” Féllette most már, ahogy mindnyájan ösztönösen féltették gyanút-

lan szüleinket, nehogy megsejtsék a valóságot. Az asszony mégis megsejtett valamit, éppen Medvének ezekből az új – példátlan – udvarias, semmitmondó válaszaiból. Január végén Medve mégis maradt.

Anyja akkor azt írta – megint a hórihorgas tábornokné által becsempészett – februári levelében: „Mindenki örül és büszke rád, hogy maradsz. De édes fiam, én azt *sosem* mondtam, hogy »biztos pálya« és hogy »katonatiszt, úriember« lesz belőled. Nagyon *nem* szeretném, ha katonatiszt lennél. De ha most férfiasan *kitartasz*, meglesz a jutalma, és *egész* életedre kihat, s *megtanulod*, miként kell az emberek között élni. Majd később ennek hasznát veszed.”

Megtanulok. Lehet. Szép, gondolta Medve. (Anyja minden levelében aláhuzigálta a szavakat, nemcsak a neki szólókban, ezen már rég nem bosszankodott.) De ki mondta, hogy én meg akarok tanulni az emberek között élni? Inkább fordítva: tanulják meg az emberek, miként kell körülöttem élni. Ahogy te tanulás nélkül tudod, meg Veronika is. Ahogy, igaz, tikoztettek élni én is megtanultam. Egy csomó engedményt tettem. Hát, nem túl sokat. Mégis, talán néhányval többet, mint kellett volna. Talán, például, nem kellett volna elfogadnom, hogy járjak iskolába.

(Mégis elfogadta, felkelt, mosdott, járt az elemibe, és végül anyjáéknak lett igazuk: az írás-olvasás-egyszeregy megtanulása aránytalanul nagy haszonnal járt...)

*

Már a főreálban, bevonulásunk után, Medve próbált belekötni a másik alreálból jött B osztályosok közül lehetőleg egy olyanba, aki náluk a hatalmat tartja a kezében. Nem tudtuk, ki, kik, nem ismertük még a helyzetet. Fontos volt. Kiprovokálni mielőbb egy összecsapást, hogy ne legyen félreértés köztünk. Valamilyen szándékos hepciáskodására azt mondja az egyik triplásuk: „Mondok neked valamit, Medve. Amit mi *ott* jól megtanultunk.” – Mire Medve: „Gondolod, hogy mi nem tanultuk meg *amott*, amit mondani akarsz? Hogy ne ugráljak. Hogy itt nem lehet ugrálni. Itt senki sem néz engem meg hatott, könnyes szeretettel. Hát akkor mindjárt megmondom precízen, hogy ne lehessen vita. Én pedig len ugrálok, és aki nem néz meg hatott szeretettel, az kinyalhatja a seggem!”

Hát ez precíz volt.

Lexi, Hilbert Kornél, elnevette magát, és sajnos ezzel odalett az egész támadó feszültség a pillanattól. ((Csak később sikerült Medvének, amit akart, otromba erőszakal, de fontos volt nekünk.))

Medve azzal akarta folytatni, hogy tessék, jelentkezzen, akinek nem tetszik – de így csak annyit mondott, Lexihez fordulva (s végül ő is nevetve): „Te meg hatott, könnyes szeretettel nézel engem, Hilbert?” Lexi nevetett, jókedvűen bólogatott, igen! – Ó igen! – Miazhogy! Kivehettük, hogy Hilbert Kornélnak megvolt a súlya, pozíciója köztük, de nem volt a B-ben főkolompos.

Járt iskolába, ezt rájuk hagyta Medve. Korán kelni, mosdani, öltözni – egyáltalán, felkelni és lefeküdni minden áldott nap: kinek kell ez? Nem volt se jó, se érdekes. De a kisegyszeregy az volt. A tízes szorzótábla mint egy vers. Szerette Petőfi Sándort. Olvasni már előbb tudott, írni aztán, később, nekifogott saját színdarabokat írni. (Főképp Dávid Lulunak, no és Veronikának, a szerepeket.) Hamar tisztázódott, hogy anyjára, nagyanyjára, Veronikára ráhagyhatja a dolgokat: meg lehet bízni bennük. Azonban

ehhez az kellett, hogy meghatott, könnyes szeretettel nézzék az ember ugrálását. Nem kevesebb.

Voltak mások is, akik szeretettel nézték őt, és mégsem volt minden megbízható, amit mondtak vagy tettek. Nagynénik, rokonok: Ilonka néne, a kuglófnak álcázott spenóttal, „Finom!”, mondta. Frászt volt finom. Lulu nagyobbik bátyja, hogy elviszi őket moziba hatkor. Nem jött értük hatkor. Mástól May Károlyt kapott, hogy milyen jó könyv. Nem volt jó könyv. Ezek kétségtelenül szeretettel voltak iránta, de nem elég könnyekig meghatottak ahhoz, hogy meg lehessen bízni bennük.

Kialakult, hogy a külső, világi dolgokat, életük fontosnak tartott ügyeit, kimondatlan megegyezéssel mindig anyja intézte. Medve rábízta, hová menjenek nyaralni; hívjon-e doktort neki; költözzenek-e a Baross utcába. Hévízfürdő? O szeretett tavaly Máriabesnyőn. De jó. Ricinus? Jó. (Rossz volt, pocsek, kihányta.) Tánciskola? Jó. (Utálta. Lakktopánkát kapott: ezt külön gyűlölte.) De jó, ment. Felhúzta. Bevette. Lehetett engedni anyjának.

Nem volt minden engedmény Medvétől (a velük miként való élethez). Nem is pusztán kényelem, tunyaság, hogy rájuk hagyta. Hanem a világnak ezek a fontosnak vélt ügyei igazában nem érdekelték. Mindegy volt neki: már csak azért is, mert észrevette, hogy ügyis kiszámíthatatlanok. Az utált tánciskola végül jó lett. Hévíz, holott ő inkább Besnyőre ment volna, váratlanul még jobb. Megfigyelt, hogy amit anyja akart, amit határozottsággal kezdeményezett, abból majdnem mindig jobb dolog sült ki, mint amilyenre az ember számíthatott. A ricinusból nem. Túlnyomó többségükből igen. Mindegy volt Medvének, kipróbáltan mindegy, az ilyen (előre nem látható kimenetlű) vele való terve anyjának, úgyhogy az lett volna várható, '26 nyarán, hogy simán belemegy, amit anyja elintézett neki a cisztercita gimnáziummal.

„Nem értelek, fiam. Az egy kitűnő, jó hírű iskola. A Bossányi gyerekek is odajárnak.”

Az asszony csakugyan nem értette, és ezenkívül elsomorodott. Micsoda csalódás lesz Veronikának is. Már beleérték magukat, hogy ősszel visszakapják a fiukat. Keserű évek voltak ezek, nélküle. Medve ezt nem tudta. Csak a Bossányi gyerekekre tett türelmetlen vállvonogatást:

„A Bossányiak!”

„Mi baj van velük?”

Semmi a világon. Okos, mulatságos, talpraesett volt mind a három. Szegről-végről rokonai. Sportszerűek, remek síelők, tele humorral, életkedvvel. És egyéniségek is, ráadásul. Bátrak, onéreztesek és szeretetre méltók. Hogy mennyire semmi köze nincs többé hozzájuk, ezt nehéz volt megmagyarázni. (Fogalmuk sem volt, hogy milyen a világ.) Ezt nem mondta az anyjának, csak bosszúsan nevetgélt. Mindenféle gondja volt, igazán nem a Bossányiakkal, se a cisztercitákkal. Még nem dőlt el, Budára helyezik-e; együtt maradnak-e Szeredyékkel; aztán a nyár, nagyanyja halála, komolyan akart másról is beszélni anyjával, mindenesetre fontosabb dolgokról, mint ez a tájékozatlan naivitása: s amikor az asszony tovább erősködött: „Én mindent elintéztem a papoknál, te meg csak vihatsz itt, fiam!” – Medve dühbe gurult – talán mert tényleg csak bambán vihogott –, és kifakadt: „Jaj, ne hülyüljünk már itt, mami!” Az asszony szokása szerint megsértődött: „Hogy beszélsz az édesanyáddal!” – de nagyon meg is nyugtatta, hogy a fia visszatalált a régi (dühöd-goromba) hangjához vele. Aztán, szokás szerint, megenyhültek, felszabadultak, s végül az asszony azt mondja – Veronika közben megjött a reggelivel –, azt mondja:

„Megszoktál ott. Most jobb?”

Medve, hogy véget vessen a vitának, ráhagyta. Ebben még igazság is volt:

„Megszoktam. Jobb.”

De végre észrevette, hogy édesanyja szeme tele van szomorú csalódottsággal, Veronika pedig aggodalommal kutatja hol az asszonya szemét, hol az ő arcát. Hozzá tett valamicske helytállóbb igazságot:

„Jó a négyszer-százasunk. Kellene egy stopperóra.”

A butaságába először szűrt bele az elkésett felismerés, hogy amíg ő a határszélen sírta magát álomba estéknént, ezek itt a székesfővárosban sírták át az éjszakáikat outána. Ez rossz volt. Fájt. (Baszdmeg, gondolta.) Rondán fájt.

„És azt a nyamvadt Serpolette-könyvet se találtam, baszdmeg” – mondta Medve a hájón. Mire kellett neki? Kellett, hát kellett. (Azt tudjuk jól Szeredyvel, hogy mi volt Medve marhulásában a cisztercita gimnáziummal.) „Anyám beszélt a főigazgatóval is.” Eléggé elhallgattunk mind a hárman, csend lett, amíg Bónis fel nem rohant valahonét, zajosan: „Itt ültök, úgyis fent vagytok, minek kell nekem őrseget játszani!” – Medve szolgálatvezető volt, kettős őrsemet kellett volna kijelölnie, lealkudta Marcell főhadnagy úrnál egyre. Bónis már vitázott, hogy miért éppen ő kezdje, névsor szerint, gondolta Medve, de most csak annyit mondott Bónisnak: „Feküdj le.”

„Hulla álmos vagytok!” – mondta Bónis.

„Jó. Ébreszd fel Borsát. Vegye át.”

„De hát vagytok hárman is!”

„Mi mást őrünk itt” – mondta váratlanul és erélyesen Szeredy. – „És ne toljunk ki pont Marcell Karcsival” – tette hozzá.

„Jó, az igaz” – dűnyögte Bónis, és ásítózva elballagott.

Bónis jó koponya volt, és ami nem járt együtt ezzel, rendes gyerek. Szeredy valamibe beletalált, néha ő is kiszámíthatatlan, gondolta Medve. Ady Endre? Mit őriztet ő a strázsán: „Csillag-szórók az éjszakák, Szent-János-bogarak a kertben, Emlékek elmúlt nyarakon...” Csillagos volt az ég, de hulló csillag nem volt. Anyja most megveszi majd a stopperórát, gondolta, pedig épp nincs pénze. Az asszony búcsúzaskor aggodalommal fürkészte Medve arcát. Talán mégis ki kellett volna vennie a fiút már az első kétségbeesett levele után – gondolta. – Talán hiábavaló volt az egész, a hosszú, szomorú esztendő, a fia nélkül oly üres lakásban. „Nézd – mondta –, én akkor úgy képzeltem, hogy hiszen még csak pár napja vagy ott, természetes, hogy nagy honvágyad van, ami enyhülni fog, tudod, úgy képzeltem, az a helyes, ha nem hozlak rögtön haza...”

Medve közbevág:

„Jól képzelted!”

„Néha azt gondolom, hogy talán nem is volt értelme ennek az egésznek?”

„Hát ne gondold azt néha! Ne gondold azt, drágám, ezentúl soha!”

Értelme? Értelme semminek nincs. De hogy hiábavaló? Ami van, az nem hiába van. Fel kell tennünk, ugye?

Az asszony végül feloldódik, arca megenyhül, de csak annyit mond, ahogy megsimogatja Medve karját, erős vállát:

„Megerősödtél.”

Mit, erősödtem? Gondolja Medve, ugyanaz vagyok, ami voltam, nőttünk pár centimétert. Hülyeség.

Medve tényleg megerősödött, de nem tud róla. Az onfejű fontossági szempontjai között nincs ilyen. Pedig mégis fontos lesz majd itt négy évig – kell hozzá, hogy hagyják őt magára, verset írni békén. És az adétika mindig fontos volt neki. Megerősödött a testünk-lelkünk? Hülyeség: ha sokévi gályarabság után visszaengednek a világra: senki se csodálkozzon, hogy ott röhögve megnyersz minden evezősversenyt, mondta. (Vagy verspályázatot, höhöhö, tette hozzá.) A Serpolette? Ősrégen, még harmadéves korunkban, kölcsönkaptá, a kórházban kiolvasta, kérdeztük, milyen? Hülyeség – mondta. Aztán száz év múlva, talán a múlt húsvétkor, eszébe jutott belőle valami hülyeség, és vadul keresni kezdte a könyvet. Soha meg nem került.

(Ottlik Géza élete utolsó hetéig dolgozott az ISKOLA A HATÁRON folytatásán, mely az első részlet publikálásakor az újvidéki Hídban már BUDA címen szerepelt. A BUDA az emberélet egészét öleli fel, az első lépésektől az öregkori betegségig, a halálig – s azon túl nem képes értelemben. A MEDVE NAGYÍTÁSÁ-t, mely visszanéz az alreáliskola idejébe, Ottlik a Jelenkor 1984-es Újhold-számában, illetve az 1992. novemberi Jelenkorban megjelent rész után írta – a regényben ezek után következnek; a végleges kéziratban a harminctödiktől a hatvannegyedik oldalig. – Lengyel Péter.)

Jakus Ildikó

EGY ÁTÍRÁS TANULSÁGAI – A „HAJNALI HÁZTETŐK” VÁLTOZATAIRÓL

Az irodalmi köztudat Ottlik-képeben már-már szimbolikussá vált az a jól ismert történet, hogy a kötet nélküli (és már nem egészen fiatal) író szinte a nyomdából vette vissza az ISKOLA A HATÁRON kéziratát, mivel az elismerő vélemények ellenére a regényt mégsem tartotta jónak. Ottlik sehol sem tesz említést arról, hogy ez a belső elégedetlenség mire vonatkozott, és milyen szempontok vezették a mű átírásában. Ottlik írásainak színvonalát ismerve nem meglepő, hogy a könyv visszavétele a művészi igényesség és az alkotói műgond jelképe lett – a különös inkább az, hogy az átdolgozás koncepcionális indokoltságának lehetősége fel sem merült.

A HAJNALI HÁZTETŐK esetében viszont nemcsak az átírás motívumairól, hanem megtörténtéről is hallgat Ottlik. A PRÓZÁ-ban úgy ír a kisregény 1943-as és '57-es változatáról, mintha ugyanaz a mű lenne: „A Magyar Csillag című folyóirat közölte először, 1944-ben, folytatásokban. Az utolsó rész már nem jelent meg, mert a náci csapatok megszállták az országot. 1945–46-ban tehát az irodalmi világ még tudott róla, számos könyvkiadó működött, mégsem kérte el tőlem egyik sem. Megbántódtam. Holott nekik volt igazuk. Amikor 1957-ben a Magvető végül mégis elkérte és kiadta, kiderült, hogy nem igazán népszerű olvasmány.” (232. o.) Ottlik szavaiból az tűnik ki, hogy a kisregény későbbi változata (a kerethozzáátolástól eltekintve) szinte másodközlésnek tekinthető. Ottlik kitűnő ismerője, Tandori is csak ennyit ír az '57-es változat eltéréséről: „megtoldva, kiegészítve formájában...”.

Ellentétben az ISKOLA A HATÁRON-nal, itt módunk van összehasonlítani a két vál-